

ДЕМОГРАФИЈА, књ. XIII, 2016.

DEMOGRAPHY vol. XIII 2016

Оригиналан научни рад

UDK 502/504:314.745.3-054.73

Original scientific work

Дејана Јовановић Поповић
Мирољуб А. Милинчић

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА ЕКОЛОШКИХ ИЗБЕГЛИЦА*

Извод: Под појмом "еколошке избеглице" се подразумевају лица присиљена да напусте место боравка, привремено или трајно, услед промена насталих у животној средини. Да би се створио одговарајући оквир за људе који би припадали групи еколошких избеглица, мора се прво одредити типологија која би не само под своје окриље ставила различите услове, него и комбинацију интерактивних и кумулативних ефеката који чине многе области на планети непродуктивним и непогодним за живот. У овом раду биће дат осврт на покушаје и проблеме са којима се сусреће међународна заједница у смислу проналажења адекватне дефиниције која би финално могла да води ка препознавању еколошких избеглица у правном смислу.

Кључне речи: еколошке избеглице, дефиниција, миграција, еколошки мигранти

Abstract: The term "environmental refugees" include migrants forced to leave their place of residence, temporarily or permanently, as a result of environmental degradation. In order to create an appropriate framework for environmental refugees, typology must be first determined. It would comprise different conditions, as well as a combination of interactive and cumulative effects which make many areas on the planet being unproductive and unsuitable for life. This paper will give an overview of the attempts and problems related to finding an appropriate definition of environmental refugee. These challenges, which the international community needed to address, could finally lead to the recognition of environmental refugees in the legal system.

Key words: environmental refugees, definition, migration, environmental migrant

Увод

Сведоци смо повећаног броја људи који су изгнани из својих домова или територија не само услед политичких прогона или економске стагнације, него и услед природних несрећа, лоших развојних програма, као и деградације животне средине. Знатан је број терминолошких варијанти коришћен од стране истраживача, а које се односе на особе које мигрирају услед климатских опасности и еколошких поремећаја. Иако је појам еколошких избеглица (*environmental refugees*) био чешћи у енглеском језику (El-Hinnawi, 1985; Jacobson, 1988; Myers, 1993; Myers, 1997) током 1990-

---

* Рад представља резултат истраживања на пројекту 173038, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

их, као и у немачком - *umweltflüchtling* (Bächler, 1994) и француском - *réfugiés de l'environnement* (Gonin & Lassailly-Jacob, 2002), настала је терминологија супротно Конвенцији УНХЦР-а из 1951. године.

Феномен еколошких избеглица (*environmental refugee*)¹ – или, како други научници више воле да кажу, еко-емиграната (Wood, 1995) – проистиче из све већих делова Планете који постају неподесни за живот било услед дуготрајне деградације животне средине или погођени краткотрајним катастрофалним догађајима.

Приликом идентификације (еколошких) избеглица прво се мора направити разлика између њих и (еколошких) миграната. У теорији, *мигрант* је лице које добровољно напусти своју земљу како би се настанило на неком другом месту. Такво лице може бити подстакнуто жељом за променом или авантуром, из породичног или пак неког другог приватног разлога. Супротно томе, класичне избеглице немају алтернативу осим да траже избеглички статус негде другде.

Много дефиниција је критиковано да сувише нејасно и поједностављено гледају на концепт еколошких избеглица (Јовановић Поповић & Милинчић, 2015). Појам еколошких избеглица је веома сложена и дифузна тема. То зато што је тешко изоловати еколошке од других фактора миграција, на пример економских. Друга потешкоћа лежи у одређивању да ли је неко приморан да мигрира или се ради о добровољној миграцији (Dun & Gemenne, 2008: 10). Прилично је сложено диференцирати ове две групе, јер тешко је знати да ли се ради о добровољном пресељењу или је реч о присилном расељавању.

Расправа у академским круговима веома је усмерена на узроке краткорочних и дугорочних миграција. Нарочито у погледу дугорочних климатских ефеката тешко се може направити разлика између добровољних и недобровољних миграција (Bates, 2002: 468).

Добровољна миграција – Екомигранти

Критичари истичу да нема довољно емпиријских доказа да се прецизира који су главни узроци еколошких избеглица (Bates, 2002: 466) и многи указују на потешкоће у разликовању добровољне и недобровољне миграције. Многи људи који су класификовани као економски мигранти могу заправо да буду еколошке избеглице због недостатка емпиријских доказа који документују узроке миграција (Myers, 2005: 2). Многи се селе због сиромаштва као резултат проблема насталих у животној средини. Ово доводи до неухрањености, сиромаштва, болести, незапослености и прекомерне урбанизације, а ови разлози могу бити додатни разлог за миграцију (*ibid*: 2).

---

¹ Ово засигурно није најбољи превод, али је најприхватљивији и најједноставнији.

Еко-мигранти нису жртве насилних и брзих природних или несрећа које се узроковане људском активношћу или пак екоцидалним активностима репресивних режима. Еко-мигранти представљају мост између 'нормалних миграната' и 'еколошких избеглица' у том погледу да представљају лица која се селе у нове области у смислу експлоатације природних ресурса (Wood, 1995: 35). Сходно томе, еко-мигранти представљају мање трауматичан случај него лица која су принуђена да беже услед промена у животној средини које им угрожавају живот.

Недобровољна миграција - Еколошке избеглице

Еколошке избеглице су веома рањива група и многи од њих су настањени у земљама у развоју. Ове земље су највише погођене последицама које се односе на природне катастрофе. Када се узме обзир и деградација животне средине, земље у развоју такође су највише погођене (ИОМ, 2008: 36). Становништво углавном зависи од пољопривреде и погоршање животне средине погоршава и њихове услове живота, што чини тешким већ сиромашним заједницама да преживе. Због својих ограничених ресурса они нису увек у могућности да мигрирају. Због ограничених ресурса угроженим групама које су често и друштвено маргинализоване је тешко да се прилагоде климатским променама (ibid: 37).

Поједностављено, под појмом *еколошке избеглице* се подразумевају лица присиљена да напусте место боравка услед промена насталих у животној средини које им угрожавају живот на исти хитан начин као што политичке избеглице беже од насиља. Важно је напоменути да су еколошке избеглице у трагичној ситуацији, као и традиционалне избеглице, с обзиром на то да њихов проблем почива у великим променама насталим у животној средини које њихов амбијент чине неподесним за живот.

Блек наводи да је термин „еколошке избеглице“ први популаризовао Лестер Браун из Ворлдвоч Института (Worldwatch Institute) 1976. године, али први који су скренули пажњу научне јавности на ову тему били су Есам Ел Хинави и Џоди Џејкобсон (Black, 2001: 1). Појам је 1984. године дат и у документу Међународног Института за животну средину и развој (International Institute for Environment and Development) (Black *et al.*, 2011: 5).

Програм Уједињених нација за животну средину (УНЕП) (United Nations Environment Program) дао је један од првих предлога дефиниције еколошких избеглица 1985. године (Morrisey, 2012: 36). Есам Ел-Хинави (Esam El-Hinnawi) је развио дефиницију еколошких избеглица као:

...лица која су присиљена да напусте традиционално место становања, привремено или перманентно, услед значајних еколошких поремећаја (природних и/или покренутих од стране људи) који угрожава-

ју њихову егзистенцију и/или озбиљно утичу на квалитет њиховог живота. Под појмом поремећаја заштите животне средине у овој дефиницији се подразумева утицај било физичких, хемијских и/или биолошких промена екосистема (или базе ресурса) као привремених или трајних, која су непогодна за људски живот² (El-Hinnawi, 1985: 4).

Ел-Хинави даје опис људи који су принуђени да напусте своје традиционално место боравка, привремено или за стално, услед изражених промена у животnoj средини које угрожавају њихово постојање и/или угрожавају њихове животе (El-Hinnawi, 1985). У том смислу, он прави разлику између три широке категорије еколошких избеглица, делећи их на следећи начин:

1) оне који су привремено измештени услед стреса у животnoj средини (на пример, земљотреса);

2) оне који су измештени за стално и којима је обезбеђено ново место боравка (на пример, услед изградње брана) и

3) оне који мигрирају са свог изворног места боравка, привремено или стално, у потрази за бољим животом, али не услед економских разлога.

Кроз ове категорије, Ел Хинави дефинише три веома различите групе људи које су принуђене да напусте своје традиционално место боравка. У првом случају, постоји привремено кретање иницирано физичком опасношћу, друга категорија обухвата оне који су приморани да се преселе у оквиру региона (поставља се питање броја „интерно расељених лица“ као последице дејства ових процеса), а трећа група одражава добровољна покретања заснована на наведеном „push-pull“ моделу.

Ел-Хинавијева дефиниција је критикована од стране неколико аутора. Међу њима је Дајана Бејтс (Diane Bates), еколошки социолог, која заступа мишљење да Ел-Хинавију у дефиницији недостаје разлика између различитих група еколошких избеглица (Bates, 2002: 466). Она сматра да је дефиниција веома широка и да ће многе групе бити класификоване као еколошке избеглице. Међутим, Ел-Хинавијева дефиниција је играла главну улогу у расправи о концепту еколошких избеглица и многе од дефиниција које су уследиле су задржале неке од основних идеја Ел-Хинавијеве дефиниције.

Многи концепти који се односе на узрок су сличне оној коју је поставио Ел-Хинави, али Норман Мајерс укључује и концепт интерно расељених лица, што је веома важан аспект еколошких избеглица. Норман Мајерс даје следећу дефиницију еколошких избеглица:

То су људи који више не могу да добију сигурну егзистенцију у својој домовини због суше, ерозије тла, дезертификације, сече шума и

---

² Ову дефиницију већина истраживача утицаја животне средине и климатских промена на феномен миграција, узима као најбољу и најцитиранију.

других проблема у животnoj средини, заједно са проблемима антропопресије и изразитог сиромаштва. У свом очају, ови људи осећају да немају алтернативу него да траже уточиште на другим местима колико год био опасан тај покушај. Нису сви они побегли из својих земаља, многи су интерно расељени. Сви су они напустили своје домовине на полутрајној ако не и на трајној основи, са мало наде у повратак у догледној будућности (Myers, 2002: 609).

Користећи термин *избеглица* у концепту могао би да завара, јер многе еколошке избеглице нису избеглице, већ интерно расељена лица, са мало наде за повратак у своје домове (Myers, 2005: 1). Интерно расељена лица, због природних непогода или несрећа којима највише доприноси људски фактор, такође су препознати под Водећим принципима интерно расељених лица (Guiding Principles on Internally Displaced People) (ови принципи ће бити обрађени касније). Међутим, постоји много различитих аспеката концепта еколошких избеглица, што је можда разлог зашто не постоји универзално прихваћена дефиниција.

Као свеобухватна дефиниција, ређе се користи она у којој Мајерс дефинише категорију еколошких избеглица као особе којима се више не може гарантовати сигурност у њиховим домовима и домовинама услед примарног (доминантног) утицаја фактора животне средине који доводе до суше, дезертификације, дефорестације, ерозије и других форми деградације земљишта; дефицита у природним ресурсима (оскудица водних ресурса); немогућност даљег ширења урбаних станишта због пренасељености урбаних система; неочекивани, али неминовни проблеми (климатске промене и глобално загревање); природне катастрофе - циклони, поплаве, земљотреси чије дејство може бити у знатној мери погоршано антропогеним утицајем. Постоје и други фактори који могу негативно утицати на ширење проблема у животној средини и произвести их – популациони раст, сиромаштво, глад и пандемичне болести. У неким околностима, одређен број фактора може да послужи као непосредни окидач присилних миграција на пример велике индустријске несреће или конструкција великих брана. Од ових разноврсних фактора, неколико их може деловати заједно, са сложеним, кумулативним ефектом. Суочени са проблемима који у основи имају промене у животној средини, људи који су им изложени, сматрају да немају алтернативно решење, већ само да пронађу боље животне услове негде другде, у или ван граница земље порекла, а на привременој или трајној основи.

Међународна организација за миграције (ИОМ) је предложила ширу радну дефиницију „еколошких избеглица“ као „лица или групе лица која су услед императивних разлога, наглих или прогресивних промена у окружењу које негативно утичу на њихов живот или животне услове, приморана или изабрала да напусте своје домове, било привремено или трајно, и која ми-

грирају у границама своје земље или у иностранство“ (Уводно излагање Брунсон МекКинлија, генералног директора ИОМ-а, на Конференцији о климатским променама, деградацији животне средине и миграцијама, Женева, 19. фебруар 2008). Миграције изазване климатским променама могу се сматрати подкатегијом еколошких миграција, а према дефиницији климатске избеглице су: „групе лица која, услед више силе или изненадне прогресивне промене у окружењу, као резултату климатских промена које негативно утичу на њихов живот или животне услове, су или приморана да напусте своје домове, или су изабрала да то учине, било привремено или трајно, и која се крећу унутар или ван граница своје земље“ (ИОМ, 2009).

Неколико других истраживача понудило је своју верзију дефиниције избеглица (Lazarus, 1990; Catanese, 1990; Trollaldalen *et al.*, 1992; Lee, 1994; Richmond, 1994). Многи проблеми еколошких избеглица нису повезани само са еколошким фактором (на пример, природне несреће) него с комбинацијом еколошких и политичких фактора (услед индукованих несрећа). На пример, уколико је одговор државе на природну несрећу или рехабилитационе пројекте на бази етничких преференција, то може покренути деструкцију животне средине. Пристрасност може утицати на одлуке у вези са политиком развоја или измештањем становништва, погоршавајући постојеће размирице око ограничених ресурса и земљишта (Homer-Dixon, 1991, 1994; Lee, 1997).

Ипак, овакве дефиниције остају контроверзне. Промене у животној средини су свеобухватне, од изненадних природних несрећа (на пример, поплава и земљотреса), постепених природних несрећа (дефорестација, деградација земљишта, глобално повећање нивоа мора) до несрећа индукованих људским фактором (Бопал, Чернобил, индустријски акциденти). Разноликост дефиниција, велики број еколошких избеглица, као и некритичко коришћење термина 'еколошке избеглице', могу ослабити подобност многих избеглица за добијање статуса и нетачно приказивати комплексност проблема (Suhrke & Visentin, 1991; Kibreab, 1992; Mc Gregor, 1993; Suhrke, 1994).

Главну област интересовања у вези са могућим последицама нове категорије описане као 'еколошке избеглице' представљају еколошки конфликти, природне несреће, глобалне климатске промене и несреће изазване људским фактором. У порасту је број публикација усмерених на разматрање разлога напуштања огњишта које је резултат неповољних околности у животној средини. Међутим, приметно мање научника се бави питањима у вези с утицајем таласа избеглица на подручје земље домаћина. Са преко 20 милиона званично признатих избеглица и скоро 40 милиона измештених људи у свету, то насилно измештање има импликације на развој земаља Трећег света, као и на континуиран извор конфликта и немира (Black, 1994: 261). Ово је нарочито проблематично пошто прогнана лица или избеглице имају тенденцију да се населе у релативно фрагилним или маргиналним срединама.

Цоди Џејкобсон из Worldwatch Institute је 1988. године еколошке избеглице дефинисала као „привремено расељена лица услед локалних поремећаја животне средине; оне који мигрирају услед деградације животне средине која је нарушила безбедност или носи ризике по здравље људи; они који су расељени (добровољно или не) због деградације земљишта која је довела до дезертификације и трајних негативних промена у њиховим стаништима“ (Jacobson, 1988: 37-38).

Почевши од Лестера Брауна и сарадника који су употребили фразу „еколошке избеглице“ 1976. године, многи аутори и институције су у међувремену почели да се баве проблематиком миграција везаних за промене климе и животне средине која их окружује. С тим у вези, уведени су нови термини као: „принудни мигранти животне средине“, „еколошки мотивисани мигранти“, „климатске избеглице“, „еколошки расељена лица“, „еколошке избеглице“, „еко-избеглице“ и сл. Разлике између ових термина су мање важне од онога што им је заједничко: сви ови термини указује на постојећу везу између деградације животне средине и људских миграција која је аналитички корисна и политички релевантна основа за проширење права еколошких избеглица.

Услед бројних дебата унутар међународне јавности и научне заједнице о дефиницији појмова „еколошких избеглице и/или еколошких миграната“, истраживачи су за потребе EACH-FOR пројекта, увели термин „еколошки расељена лица“ (environmentally displaced persons) који се односи се на лица која припадају једној од следеће три категорије:

1. Еколошки мигранти (лица која добровољно мигрирају из места сталног боравка услед забринутости због погоршања животне средине);

2. Еколошки расељена лица (лица која су приморана да напусте места сталног боравка, јер су њихови животи озбиљно угрожени, као последица неповољних процеса и догађаја у животној средини (природних и/или иницираних људском активношћу) и

3. Избеглице услед развојних пројеката (лица која су планирано премештена или су се преселили због планираних промена коришћења земљишта или водних ресурса).

„Еколошки расељена лица“ се дефинишу као „лица која су расељена унутар своје земље пребивалишта или су прешла међународну границу, за које деградација, погоршање или девастација животне средине представља главни узрок расељавања, мада не нужно и једини“ (IOM, 1996).

Интерно расељена лица

Интерно расељена лица су људи, који нису прешли међународне границе. Пошто нису прешли националне границе, они остају под заштитом властите владе, а не међународне заједнице. Не постоји правни доку-

мент заштите интерно расељених лица, већ само смернице. Они, наравно, и даље имају права које им гарантује Универзална декларација о људским правима (The Universal Declaration of Human Rights - UDHR) и међународно хуманитарно право.

Центар за мониторинг интерне расељености је на пример дао процену да је у 2008. години број интерно расељених лица износио 36,1 милиона, а у 2010. години 42,3 (IDMC, 2012). УНХЦР пружа помоћ интерно расељеним лицима у у скоро 26 земаља.

Према подацима УНХЦР-а, деградација животне средине и хидрометеоролошке катастрофе обично су оне ситуације које изазивају расељавање. Интерно расељена лица по правилу штити држава. У неким околностима држава може заштитити становништво тако што ће раселити људе са својих огњишта које су на подручјима које су одређене као високо ризичне зоне, односно сувише опасне за становање. У таквим случајевима, људи су ретко у стању да се врате у своје домове и сходно томе морају да се интегришу у областима у које су измештени пошто повратак на њихова огњишта није могућ.

Прекогранично расељавање

У екстремним околностима, када су људи приморани да се иселе у друге државе, јер им је то једини излаз из подручја захваћеног катастрофом, они се обично не квалификују као избеглице. Класичне избеглице имају право на међународну заштиту (UNHCR, 2009: 5), а расељена лица која су принуђена да пређу границе својих држава нису призната као избеглице, али такође нису ни класификовани као мигранти. Према нормама УНХЦР-а, као и људских права, њихов „статус остаје нејасан“ (ibid: 5).

Краткорочне еколошке избеглице

У кратком року, људи постају еколошке избеглице услед катастрофа, као што су вулканске активности, земљотреси или нуклеарне катастрофе. Оно што карактерише ове катастрофе је да оне доводе до ненамерне људске миграције без обзира да ли је узрок природног или антропогеног порекла (Bates, 2002: 169). Миграција услед краткорочних катастрофа је углавном невољног карактера. Несреће често утичу на велики број људи обухватајући веће регионе. Краткорочне еколошке избеглице ће стога бити лакше препознате као "праве" еколошке избеглице него што је то случај са дугорочним еколошким избеглицама.

Дугорочне еколошке избеглице

На појаву дугорочних еколошких избеглица утичу постепене климатске промене што доводи до миграције. Дугорочне промене у животној

средини укључују на пример, пораст нивоа мора или смањење плодности земљишта. Везу између климатских промена и миграција је често веома тешко повезати, јер се дешава у дужем временском периоду. Због ове потешкоће често је ова група та која је најтеже универзално прихваћена као еколошке избеглице (Bates, 2002: 473).

У супротности са краткорочним избеглицама, дугорочни мигранти имају више слободе у одлучивању када ће да мигрирају. Ово је такође разлог зашто многи економски мигранти заправо могу да се класификују као еколошке избеглице. На пример, ресурси су осиромашени и нема друге могућности него да се људи селе у нади да пронађу посао на другом месту. Што се тиче људи који мигрирају због деградације животне средине, теоретичари се не слажу да ли се ради о еколошким мигрантима или еколошким избеглицама. Бајтс тврди да се ради о мигрантима, а тек у екстремним катастрофама би били признати као избеглице (ibid : 273). Такође, постоји и неправилан образац миграције у дугорочном процесу, јер неки чланови породица можда први мигрирају, најчешће мушкарци, надајући се да ће наћи посао, чиме не мора да се измести цела породица. Дугорочне еколошке избеглице се често класификују као добровољни мигранти или екомигранти, што наравно у многоме отежава и недостатак емпиријских доказа.

Етиолошка схема еколошких избеглица

У свету брзих промена и политичке конфронтације јавља се питање: какве су импликације присилне миграције и бекства као резултата деградације екосистема? Животна средина, у многим случајевима у комбинацији са антропопресијом, чини многе регионе на свету непродуктивним и ненасељивим, те, сходно томе, утиче на то да укупан број конвенционалних и еколошких избеглица постане глобални проблем.

Уколико желимо да створимо одговарајући оквир за људе који би припадали групи 'еколошких избеглица', мора се прво наћи, односно одредити типологија која би не само под своје окриље ставила различите услове, него и комбинацију интерактивних и кумулативних ефеката који доводе до антропопресије и чине многе области на планети непродуктивним и непогодним за живот. Иван Влаχος (Evan Vlachos) развија у том смислу класификациону схему садашњих и будућих еколошких избеглица, која укључује следеће категорије (Vlachos, 2007: 301):

1) *еко-метаболизам*, или промене екосистема, укључујући деградацију земљишта, природне ресурсе, глобално загревање и климатске аномалије, дезертификацију и раст нивоа мора;

2) *несреће узроковане људским фактором*, укључујући индустријске несреће, дефорестацију, девастација главних речних токова, ефекта јавних пројеката, експлоатацију и деградацију ресурса;

3) *еколошко-политички потреси*, укључујући пропадање режима, конфронтације, ратове, револуције, померање или нестанак граница;

4) *социолошко-економска дислокација*, укључујући померања у међународној економији и неодговарајуће стратегије развоја, оскудицу ресурса, приступ ресурсима, друштвена превирања.

Предложена класификација – еко-метаболизам, несреће узроковане људским фактором, еколошко-политички потреси и социолошко-економска дислокација – несумњиво је поједностављен опис типологије што сажима значајне еколошке категорије, које се често и преплићу.

Други научник, Шин-ва Ли (Shin-wha Lee), дао је свој допринос у типологији еколошких промена као узрока измештања становништва (Табела 1).

Табела 1. – Типологија еколошких промена као узрока измештања становништва (Lee 1997: 279)

Изненадна природна несрећа	Земљотрес, одрон земљишта, вулканске ерупције, тајфунни, олује, тропски циклони, поплаве, лавине, снежне олује, цунами, шумски пожари, хладни таласи
Кумулативне промене	Дефорестација, суша, ерозија земљишта, дезертификација, салинитет, повишење нивоа мора, смањење рода усева
Технолошке несреће	Акутни индустријски акциденти услед цурења гаса, изливања хемикалија, експлозије, транспорта, производње, поремећаја рада нуклеарних реактора; загађење воде, земљишта и ваздуха
Схеме у развоју	Хидроелектране, вештачка језера, рудници угља, иригациони пројекти, насилни програм измештања
Екоцид	Намерна деструкција животне средине, подметање пожара, бомбардовање, изливање нафте, коришћење дефолијаната, механичко и хемијско уништавање шума

Типологија узрока у вези са измештањем становништва која је приказана у Табели 1 несумњиво је преопширна за коришћење. У том смислу (Lee, 1997: 282) предлаже две групе услова – отежавајуће и олакшавајуће, који детерминишу или увећавају ефекте еколошких промена – да би се разумели процеси који доводе до тога да лица из области угрожене еколошке безбедности постану еколошке избеглице.

У прву групу, такозваних отежавајућих услова, спадају климатски/геофизички фактори. Климатски или геофизички фактори јесу фактори које не можемо да контролишемо. Чак ни најсавременије знање и технолошке иновације нису у могућности да битније утичу на природне несреће, омогућавајући нам само планирање у случају неизвесних ситуација. На пример, упркос деценијама скупог система мониторинга на различитим острвима, јапански вулканолози нису у могућности да тачно предвиде када

ће доћи до ерупције вулкана. У групу отежавајућих услова, спада наслеђе неједнакости ресурса, које је директна последица колонијалне политике. То има за последицу чињеницу да одређене групе имају монопол над важним или оскудним ресурсима.

У групу олакшавајућих услова спадају: уплитање људи у природне токове, неделовање владе, деловање владе, као и међународни фактори.

1. *Уплитање људи у природне токове*: иако се несреће покрећу природним процесима који се не могу избећи, људска врста својим активностима несумњиво доприноси да природне несреће постају чешће. Услед повећања броја становника све више људи је приморано да живи у срединама које су склоне несрећама. Такође, као што је познато, активности, у које спадају сеча шума и интензивирање пољопривредних делатности, чине земљиште склонијим несрећама.

2. *Пасивност владе* означава: недостатак знања, неефикасност, корупцију или неодговорност владе. Иако су многе природне несреће непредвидљиве, припрема и одговор на несрећу леже у рукама људи, и то изнад свега се ослања на способност и умеће владајуће гарнитуре.

3. *Деловање владе* означава: 1) активну политику у смислу енергетског развоја и експлоатације ресурса; 2) велике инфраструктурне пројекте, као што су изградња брана и експлоатација угља; или 3) мере које подразумевају премештање и поновно насељавање становништва.

4. *Међународни фактори*: владе земаља Трећег света ретко могу да воде успешну политику развоја без финансијске и техничке помоћи развијених земаља или међународних организација.

Из наведеног би се могло закључити да су еколошки измештена лица она: 1) која су интерно измештена или принуђена да пређу границу услед несрећа које угрожавају њихове животе, природних или несрећа које су у директној вези са људском активношћу или директно угрожена екоцидом или неприкладно вођеним програмима развоја; и 2) која имају мало изгледа за рехабилитацију или поновно насељавање, што је директна последица неспособности њихових влада да спроводе одговарајући менаџмент у случају несрећа, или би пак рехабилитација или поновно насељавање били усмерени против њих. Да би се у потпуности задовољила дефиниција 'еколошке избеглице', морају бити испуњена оба поменута услова (Lee, 1997: 285).

Закључак

Дефинисање еколошких избеглица је веома комплексно питање и предмет великих дебата. Не постоји званична дефиниција еколошких избеглица, иако је термин у широкој употреби. Веома је тешко изоловати еколошке факторе, односно утврдити да ли су други фактори одиграли улогу у

миграцији, као што су економски, социјални или насилни. Осим тога, разлика између добровољне и принудне миграције може бити велика препрека у дефинисању појма еколошких избеглица. Било је неколико покушаја да се прошире постојеће дефиниције политичких избеглица које би укључивале популацију која је расељена и из еколошких разлога, или да се конципира нова конвенција који изричито штити такву популацију. Иако је термин *еколошке избеглице* правно нетачан, у сваком случају је убедљивији него термин *еколошки мигранти*, јер изазива осећај глобалне одговорности, истинских напора за већу међународну сарадњу, као и осећаја хитности за решавање и припреме за предстојеће еколошке катастрофе.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Bächler, G. (1994) *Desertification and Conflict. The Marginalization of Poverty and of Environmental Conflict*. Zürich, Bern, ETH Zürich, Schweizerische Friedensstiftung.
- Bates, D. (2002) Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change. *Population and Environment* 23(5):465-477.
- Black, R. (1994) Forced Migration and Environmental Change: The Impact of Refugees on Host Environment. *Journal of Environmental Management*, 42:261-277.
- Black, R. (2001) *Environmental refugees: myth or reality?*. New Issues in Refugee Research New Issues in Refugee Research - UNHCR Working Paper 34. Доступно на: <http://www.unhcr.org/3ae6a0d00.html>
- Black, R., Adger, W. N., Arnellmailto:n.w.arnell@reading.ac.uk, N. W., Dercon, S., Geddes, A. & Thomas, D. (2011) The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21 (1): S3-S11.
- Brown, L. R., McGrath, P. L. & Stokes B. (1976) *Twenty-two dimensions of the population problem*. Worldwatch Paper #5, Worldwatch Institute.
- Catanese, A. (1990) *Haiti's Refugees: Political, Economic, Environmental*. Field Staff Reports, no. 17, Sausalito, CA: Universities Field Staff International and Natural Heritage Institute.
- Dun, O. & Gemenne, F. (2008) Defining 'environmental migration'. *Forced Migration Review* 31:10-11.
- El-Hinnawi, E. (1985) *Environmental Refugees*. Nairobi, United Nations Environmental Programme.
- Gonin, P. & V. Lassailly-Jacob (2002) Les Réfugiés de l'Environnement. Une Nouvelle Catégorie de Migrants Forcés?. *Revue Européenne des Migrations Internationales*, 18(2): 139-160. Доступно на: <http://www.reseau-terra.eu/exclim/spip.php?article50>
- Homer-Dixon, T. (1991) On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict. *International Security*, 16(2): 26-116.
- Homer-Dixon, T. (1994) Environmental Scarcities and Violent Conflict: Evidence from Cases. *International Security*, 19(1): 5-40.
- IDMC (2012) *Global estimates 2011. People displaced by natural hazard-induced disasters*. Internal Displacement Monitoring Centre & Norwegian Refugee Council, Geneva. Доступно на: <http://www.unhcr.org/50f95fcb9.html>

- IOM (1996) *Environmentally-Induced Population Displacements and Environmental Impacts Resulting from Mass Migration*. International Symposium, Geneva, 21–24 April 1996. Доступно на:
http://publications.iom.int/bookstore/free/Environmentally_Induced.pdf
- IOM (2009) *Climate Change, Environmental Degradation and Migration: Addressing Vulnerabilities and Harnessing Opportunities*. International Symposium, Geneva, 19 February 2008. Доступно на:
http://publications.iom.int/bookstore/free/HSN_Quadrilingual_Report.pdf
- Jacobson, J. (1988) *Environmental Refugees: A Yardstick of Habitability*. Worldwatch Paper, no. 86, November, Washington, DC: Worldwatch Institute.
- Јовановић Поповић, Д. & Милинчић М. (2015) *Еколошке избеглице – Концепт, статусна питања и изазови*. Српско географско друштво, Београд.
- Kibreab, G. (1992) *Migration, Environment and Refugeehood*. Conference on Population and Environment, sponsored by the International Union for the Scientific Study of Population & the British Society for Population Studies, Exeter College, Oxford, 9–11 September.
- Lazarus, D. (1990) Environmental Refugees: New Straglers at the Door?, *Our Planet*, 2, (3): December, 12–14.
- Lee, S.-wan (1994) *Environmental Change, Refugees, and Conflict in the Third World: A Framework for Inquiry Applied to Case Studies of Sudan and Bangladesh*. University of Maryland. Доступно на:
- Lee, S.-wan (1997) In Limbo: Environmental Refugees in the Third World. In: *Conflict and the Environment*. Nils Petter Gleditsch *et al.*, eds. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 273–292.
- Mc Gregor, J. (1993) *Refugees and the Environment*. In: Richard Black & Vaughan Robinson, eds. *Geography and Refugees: Patterns and Processes of Change*. London & New York: Belhaven, pp. 157–170
- Morrisey, J. (2012) Rethinking the 'debate on environmental refugees': from 'maximalists and minimalists' to 'proponents and critics'. *Journal of Political Ecology*, 19:36-49.
- Myers, N. (1993) Environmental refugees in a globally warmed world. *Bioscience*, 43(11): 752-761.
- Myers, N. (1997) Environmental refugees. *Population and Environment*, 19(2): 167-182.
- Myers, N. (2002) Environmental Refugees: A growing phenomenon of the 21st century. *Philosophical Transactions: Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 357(1420):609-613. doi:10.1098/rstb.2001.0953 Доступно на:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1692964/pdf/12028796.pdf>
- Myers, N. (2005) *Environmental refugees: An emergent security issue*. 13th Economic forum. Prague, Prague, 23-27 May 2005, Session III – Environment and Migration
Доступно на: <http://www.osce.org/eea/14851?download=true>
- Richmond, A. (1994) Environmental Refugees, in: *Global Apartheid: Refugees, Racism, and the New World Order*, Toronto, etc: Oxford University Press. 75–97
- Suhrke, A. & Visentin, A. (1991) The Environmental Refugee: A New Approach. *Ecodecision*, 2, September, 73–84.
- Suhrke, A. (1994) Environmental Degradation and Population Flows. *Journal of International Affairs*, 47(2): 474–496.

- Trolldalen, J. M., Birkeland, N. M., Borgen, J. & Scott, P. T. (1992) *Environmental Refugees*. Oslo: World Foundation for Environment & Development in Cooperation with the Norwegian Refugee Council.
- UNHCR (2009) Climate change, natural disasters and human displacement: a UNHCR perspective. UN, Geneva. Доступно на: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=4901e81a4&query=climate%20change>
- Vlachos, E. (2007) Environmental Refugees: The Growing Challenge. In: *Conflict and the Environment*. Nils Petter Gleditsch *et al.*, eds. Dordrecht: Kluwer Academic, 293–312.
- Wood, W. (1995) Hazardous Journeys: Ecomigrants in the 1990s', pp. 33–62 in: Dennis Conway & James C. White II, eds. *Global Change: How Vulnerable are North and South Communities?* Environment and Development Monograph Series, Occasional Paper no. 27, January. Bloomington, IN: Indiana Center on Global Change and World Peace, Indiana University.

Dejana Jovanović Popović
Miroљub A. Milinčić

COONCEPTUALIZATION OF ENVIRONMENTAL REFUGEES

Summary

An official definition of what constitutes environmental refugees is a very complex issue and the subject of the great debates. There is no official definition of environmental refugees, although a term is widely used. It is very difficult to isolate environmental factors, or to determine whether other factors play a role in migration, such as economic, social or violent. Moreover, the distinction between voluntary and forced migration can be a big obstacle in defining the concept of environmental refugees. There have been several attempts to expand the existing definition of political refugees that would include a population that was displaced due to environmental reasons, or to design a new convention that explicitly protects this population. Although the term environmental refugees is legally incorrect, however, it is more convincing than the term environmental migrants, because it generates a sense of global responsibility and true efforts for greater international cooperation. Furthermore, it creates a sense of urgency by including disaster response, not just conceptually but also operationally.